

KVAPIOSIOS DERVOS – ŠVENTŲ MEDŽIŲ AŠAROS

✿ Laimė Kiškūnė, UAB „Kvapų namai“

KLASIKINĖJE GRAIKŲ, ARABŲ MEDICINOJE IŠVARDINTOS 6 PRIEŽASTYS, SUKELIANČIOS SVEIKATOS SUTRIKIMŲ. MES DĖL SAVO PROBLEMŲ NUOLAT KALTINAME STRESĄ, BLOGAS EMOCIJAS, TAČIAU JOS YRA PASKUTINĖJE, ŠEŠTOJE, VIETOJE. PAGRINDINĖ VISŲ SVEIKATOS SUTRIKIMŲ PRIEŽASTIMI NUO SENIAUSIŲ LAIKŲ LAIKOMAS ORAS – SUBSTACIJA, KURIOJE GYVENAME, KURIA KVĖPUOJAME. GALBŪT INTUITYVIAI NORĖDAMI JĮ PAGERINTI, O GAL TIESIOG PASIILGĘ OLFAKTORINIŲ POJŪČIŲ KARTAIS UŽDEGAME SMILKALŲ. NATŪRALŪS TURI DAUGYBĘ PRIVALUMŲ IR MŪSŲ GYVENIME TAIP PAT SVARBŪS KAIP SENOVĖJE.

Smilkymo ritualas atliekamas Varanasyje, Indijos mieste prie Gango upės.

PIRMAPRADĖS KVAPIOSIOS SUBSTACIJOS

Natūralios kvapnios smilkalų sudamosios dalys naikina bakterijas, gerina imunitetą, pataiso nuotaiką, mažina nerimą, padeda atsipalaiduoti ir išsilaisvinti iš įkyrių minčių raizgalynės, nuraminti protą ir atsidėti ramiam kontempliavimui.

Deja, nūdien smilkaluose, kaip ir kvepaluose, yra chemikalų. Taigi jie beveik virtę savo priešybe. Mat sintetinės substancijos degdamos nuodija orą ir jis tampa nebetinkamas mums gyventi. Šiandien sudėtinga rasti gerų natūralių smilkalų, tačiau įmanoma smilkyti pirmaprades substancijas – šventų medžių ašaromis vadinamas kvapiąsias dervas.

Pirmapradžių kvapiųjų medžiagų – dervų, kvapių medienų, džiovintų žolių ir prieskonių smilkymas reikalauja tik truputėlį daugiau atidos ir laiko negu smilkalų lazdelės uždegimas. Reikia paimiti karštą anglies gabaliuką ir ant jo neskubant dėti dervos trupinėlius. Kylantis kvapnus baltas dūmas bemat įtraukia į patį seniausią žmonijos ritualą – atnašavimą dieviškoms galioms, atitraukia nuo kasdienybės rutinos ir primena akimirkos šventumą. Smilkdami pirmaprades kvapiąsias substancijas prisiminkime, kad jos yra brangenybės, atkeliavusios iš trapios ir nykstančio augalų pasaulio į kultūras ir civilizacijas, persmelkusios jas savo aromatais ir turėjusios įtakos žmonių mintims bei vaizduotei.

IŠ SMILKALŲ ISTORIJS

Ankstyviausi liudijimai apie dervų smilkymą, mus pasiekę iš Egipto, datuojami 3 000 metų prieš mūsų erą. Babilone buvo naudojamos vietinės kvapni ir dervinga mediena iš Zagroso kalnų – kedrų, kiparisių, mirtų. Tie patys augalai naudoti senovės Graikijoje ir Italijoje. Homeras „Odisėjos“ V giesmėje rašo apie iš tolo sklindantį gardžiausią kvapą nuo Kalipsės židinyje degančio kedro ir kadagio.

Indijoje žmonės smilkė kelių rūšių medieną. Iš jų sužinojome apie „šventą medį“ *aranī* – maldyklinį fikusą (*Ficus religiosa*), kuris naudotas įkurti ugniai, ir „pašvęstą medį“ *Butea frondosa*, vadinamą *samidh* arba *Palāsa* ir degantį šventa ugnimi.

Grynųjų dervų ir kvapiųjų sakų deginimas siekia seniausius žmonijos istorijos laikus, tačiau smilkalų lazdelės, kurias mes įpratę naudoti, yra vėlyvas reiškinys. Galbūt tik XIX amžiuje jų į Europą atgabeno britai iš Kinijos ar Indijos.

Manoma, jog smilkalams pradžią davė šventasis Vedų epochos ugnies altorius *dhuni*. Tai taisyklingos formos keturkampis, kuris, kaip teigia tyrinėtojai, buvo galinga smilkyklė. Jame smilko sakralinio medžio santalo šerdies gabalai, kušo žolė, iki šiol deginama visuose ugnies altoriuose, ir specialūs aromatinių augalų bei dervų mišiniai, sukurti tam tikroms progoms ar metų laikams. Žmonės prie altorių rinkdavosi giedoti, įkvėpdami kvapnių ir gydančių dūmų gerino savo sveikatą, valė organizmą, gražino odą. Juk dauguma aromatinių augalų ir jų substancijų pasižymi ypač geromis odą valančiomis, gydančiomis, tonizuojančiomis, stangrinančiomis savybėmis.

Ilgainiui iš augalų mišinių kugelių, smilkusių natūraliose *dhuni* smilkyklėse, imta lipdyti *dhūpas*. Tai tradicinės formos smilkalai, iki šiol tebenaudojami Indijoje.

Labai aiškiai apie smilkalus kalbama Biblijoje. Išėjimo knygoje (Iš 30:34) pateikiamas vienas iš seniausių receptų: „VIEŠPATS tarė Mozei: „Paimk kvapių balzamų – natofo, onychų ir galbano, – šių kvapiųjų balzamų, kartu su grynais smilkalais (frankincensu) po lygią dalį ir pagamink iš jų smilkalus, meistriškai sumaišytą mišinį, pasūdytą, gryną ir šventą.“ Komentaruose sakoma, kad *natofas* – tai augalas, kurio syvai buvo kvapus miros aliejus, *onychai* – kvapūs Raudonosios jūros moliuskai, *galbanas* – kvapūs augalų, atvežtų į Palestiną iš Persijos, sakai.

Ilgainiui smilkalų substancijos imtos virti aliejuje, vyne. Jos naudotos ir kaip sakramentiniai, ir kaip gydomieji ar kosmetiniai aliejai. Romos katalikų bažnyčioje šventinama aliejinė šventoji *krizma*, armėnų, koptų ir kitose graikų bažnyčiose – *myronas*. Pastarasis sudėtingai verdamas iš 47 augalų ir itin rituališkai šventinamas kartą per septynerius metus.

KAS YRA AUGALŲ DERVOS IR AUGALŲ SAKAI?

Kas yra augalų dervos (angl. *resin*, rus. *смола, канифоль, камедь*) ir kuo jos skiriasi nuo kitų substancijų, kurios irgi dažnai vadinamos derva ar *smala*? Apibūdinimas kardinaliai pakito vystantis molekulinėi chemijai ir mikroskopų technologijoms, leidusioms pažvelgti į augalo vidų ir iš jo gaminamas substancijas. Tačiau iki šiol dervos painiojamos su kitomis augalinėmis medžiagomis – saksais, gleivėmis, aliejais, vašku ir lateksu (kaučiuku). Sakai dažnai suvokiami kaip dervos sinonimas. Lietuvių kalboje pušų dervų rinkimas ir vadinamas pušų sakiniu. Sakai vadinami *gum*, *смолистое выделение, гумми, клей*, tačiau ir *resin*, ir *камедь*, ir *смола*.

Viena žymiausių šiuolaikinių dervų tyrinėtojų Jean H. Langenheim augalų **dervą** apibrėžia kaip riebaluose tirpių medžiagų mišinį, pirmiausia sudarytą iš lakių ir nelakių terpeninių ir/ar antrinių metabolitų – fenolinių aromatinių junginių. Gintaras – tai suakmenėjusi derva.

Sakai laikomi kitos prigimties dariniais. Tai polisacharidai, kurie tirpsta vandenyje. Kitaip tariant, sakai yra salsvo skonio ir kramtomi palengva ištirpsta. Prisiminkime vaikystėje kramtytus vyšnių sakus arba saldų gumarabiką.

SENIAUSI FRANKINCENSO IR MIROS KELIAI

Įvairios dervos (styrakų, alojės, kvapiųjų kanarių, arba elemio, kopalų, pušų, kėnių) svarbios žmonijai. Tačiau anksčiau nė viena iš jų nebuvo taip plačiai ir universaliai naudojama, taip garbinama ir neturėjo tokios milžiniškos ekonominės vertės kaip smilkalai ir mira.

Pirmieji smilkalų ir miros keliai driekiasi mituose, atkeliavusiuose iš žmonijos istorijos prieblandos. Pagal juos šventus dervų medžius saugojo siaurios raudonos gyvatės, kurios pašokdavusios į orą ir mirtinai įkirsdavusios bet ką, kas pamėgindavęs bent priartėti prie šventų giraičių. Smilkalų medžiai augę uždraustuose kalnuose, kuriuos supę miglų sūkūriai ir mirtinas ligas sukeliantys debesys. Jei kažkam pavykdavę pargabenti iš nesvetingų žemių kvapiųjų dervų, jas labai saugodavę ir atiduodavę dievams kaip atnašas.

Prekyba smilkalais ir mira suintensyvojo maždaug XI amžiuje prieš mūsų erą, kai atsirado kelių sistema ir buvo prijaunkinti kupranugariai. Karavanai iš siauro Arabijos pusiasalio pakraštėlio ir šiaurės rytų Afrikos nederlingos kalnuotos žemės lopinėlio traukė į plačias šalis su brangiausiu kroviniu – dervomis.

Maždaug pusantro tūkstančio metų Arabija garsėjo kaip Laimingoji arba Arabia Felix. Prekyba smilkalais ypač suklestėjo II mūsų eros amžiuje. Kiekvienais metais iš Saudo Arabijos į

Dhunis – seniausia smilkyklė. Prie šventųjų Vedų ugnies altorių, kurie buvo taisyklingos keturkampio formos, žmonės rinkdavosi giedoti, įkvėpdami kvapnių ir gydančių dūmų gerino sveikatą, valė organizmą, gražino odą.

Graikiją, Romą ir Viduržemio jūros regioną jų būdavo pristatoma daugiau nei 3000 tonų.

SMILKALŲ DERVA ARBA FRANKINCENSAS

Žodis *smilkalai* yra tapęs bendrinio žodžiu visoms kvapnioms smilkstančioms substancijoms pavadinti. Rusai perėmė seną aramėjišką ar hebrajišką žodį *ладан*, kuriuo kvapiąją dervą vėrčia Biblijos tekstuose. Ji iki šių dienų vartoja ir šnekamojoje kalboje. Kad atskirtume nuo kitų smilkalų, šią kvapnią dervą kartais vadiname *frankincensu*. Frankincensas reiškia ‘tikrieji smilkalai’ (sen. angl. *frank* ‘tikras’). Arabai pieningas smilkalų medžio išskyras vadina *al luban* ‘pienas’. *Al luban* buvo anglizuoatas ir virto *olibanu*, kuris yra dar vienas tikrųjų smilkalų pavadinimas.

Smilkalų medžiai, arba bosvelijos (*Boswellia*), paplitę pietinėje Arabijos pusiasalio dalyje ir Indijoje. Dofaro dykumoje, seniausiam šių medžių regione, auga kresnos, susuktai kamienais **smilkalinės bosvelijos** (*B. sacra*) apsilupusia „popierine“ žieve, kurios spalva varijuoja nuo baltos iki beveik raudonos. Šie medžiai gerai įsitvirtina ant beveik plikų uolų. Maži balti arba švelniai rožiniai žiedeliai išsiskleidžia rugsėjolapkričio mėnesiais. Juos itin mėgsta bitės. Visos dalys (žiedai, vaisiai, žievė, mediena) sunkte persunktos dervos aromato.

Pluoštinės bosvelijos (*B. serrata*) gausiai auga sausose Indijos kalvose. Tai platūs, aukšti, lapus metantys, aštriais spygliais apaugę medžiai tvirtais tiesiais kamienais ir plačiomis šakomis.

Somalyje auga smilkalinės bosvelijos atmainos. **Kvapiosios bosvelijos** (*B. papyrifera*) plačiausiai paplitusios Etiopijoje ir Sudane.

Bosvelijų derva ore sukieta į virs ta peršviečiama balkšvai gelsva substancija, panašia į apvalainas, pailgas, kriaušėlės pavidalo ašaras. Kaitinama ji

skleidžia itin malonų kvapą. Šis apibūdinamas kaip gaivus, balzaminis, sausas, dervingas, su žalumos sruogele, turintis lengvą dūmų prieskonį. Galiausiai pasklinda neprinokusio obuolio žievelės nata. Jei derva renkama saikingai, bosvelijos gali nugyventi mažiausiai šimtą metų.

TRADICINIS FRANKINCENSO NAUDOJIMAS

Šviežia derva kramtoma. Ji stiprina dantis ir danteną, gerina virškinimą, šalina susikaupusias gleives ir gerina burnos kvapą. Mažų gabalėlių dedama ant skaudamo danties, o sveikus dantis jie saugo nuo ėduonies. Derva verdama piene, kol virsta tiršta pasta. Ji geriama nuo bronchito. Kompresai dedami sergant krūties uždegimu. Dervos vyno ištrauka vartojama nuo kvėpavimo takų ligų.

Arabai frankincensu kvėpina drabužius ir namus. Be smilkalų dervos neapsieina jų vestuvės ir religinės apeigos. Dubenėlis su smilkstančia derva paduodamas svečiui vyrui, kad šis apsimilkytų barzdą, o viešniai – kad ši išsiskvėpintų šaliką. Moterys smilkalų dervos dūmus nuo neatmenamų laikų naudojo kaip kvėpalus. Jokia arabė ar indė neišėdavo iš pirties nepastovėjusi virš indelio su smilkstančiomis dervomis. Taip moterys kvėpindavo kūną, tik ką išplautus plaukus ir drabužius.

Smilkalų dervos dūmai naudoti kaip kosmetinė priemonė veido odos stangrumui, jaunumui ir grožiui palaikyti. Vietoje kremos moterys veidą tiesiog apsmilkydavo.

Studentams prieš egzaminus buvo rekomenduojama iš vakaro įmesti į stiklinę su vandeniu 2–3 aukščiausios kokybės smilkalų dervos ašarėlių kartu su geležies gabalėliu ir iš ryto išgerti „ištrauką“. Ji esą labai pagerina atmintį ir padeda susikonsoliduoti.

Senovės Egipte ir smilkalų, ir miros dervas naudojo kūnams balzamuoti, nes jos stabdo irimo ir puvimo procesus.

Frankincenso derva nuo seno plačiai vartojama kaip kramtomoji guma ir prieskonis. Jos dedama į saldumynus.

Smilkstanti *dhūpa*. Tai tradicinės formos smilkalai, iki šiol naudojami Indijoje.

Smilkalų derva dar vadinama frankincensu.

Benzoino derva.

Elemio derva.

Saudo Arabijoje smilkalų dervos gabalėlių įmetama į kavą arba atliekamas jos gėrimo ritualas. Kavos puodelis palaikomas virš smilkstančios dervos, kol prakvips. Tuomet įpilama karštos kavos. Patikėkite, skonis ir kvapas nepakartojami...

DERVA IŠ MIRAMEDŽIŲ

Mira yra kartaus skonio, todėl hebrajiškai vadinama murr, maror „kartus“. Tai derva, išgaunama iš miramedžių (Commiphora). Afrikoje žinoma per 50 rūšių, tarp kurių ir plačiausiai paplitęs tikrasis miramedis (C. myrrha, angl. Somali myrrh), Abisinijos miramedis – C. mada.

Miramedžiai, linėjininkų priskirti burserinių šeimai (kaip ir bosvelijos, linalojės, burseros), yra neaukšti spygliuoti medeliai, mėgstantys sausas, lengvas dirvas ir saulę. Šviesiai pilki kamienai kresni, o pagrindinės šakos susivijusios į mazgus su mažomis šakelėmis, kurios baigiasi aštriais spygliais. Šakelės apaugusios smulkiais dantytais lapeliais. Geltonai rausvi žiedeliai pasirodo prieš pat liūtis. Vaisiai – maži rudi rutuliukai. Žievė sidabrinio atspalvio, lupasi mažais gabalėliais.

Gintaras yra suakmenėjusi derva.

Miramedžiai auga specifiniuose krūmynuose, besidriekiančiuose sausose šiaurės rytų Afrikos, Somalio, Arabijos, Madagaskaro ir Indijos žemėse. Mira dar renkama Etiopijoje, Irane ir Tailandė.

Dėl miros kilmės ir tapatybės kyla tiek pat keblumų, kaip ir dėl frankincenso dervų. Daugelis šiuo vardu vadinamų dervų net nesusijusios su miramedžiais. Kai kurios dervos, kurių galima nusipirkti kaip miros, yra iš arabinio miramedžio (C. gileadensis) išgaunamas Mekos, arba biblinis, balzamas, įvairios bdelio, kuris kartais būna prikvėpintas, rūšys, parduodamos kaip Rytų Indijos mira, Afrikos bdelis, tamsusis bdelis arba gugulis, dar vadinamas Indijos mira. O kad būtų dar sudėtingiau ieškoti tikrosios miros, pridėkime kelias opopanaxo rūšis arba kopalus, kurių yra šventosios krizmos ir mvrno sudėtyje.

MIRA SKATINA BENDRAVIMĄ, DRAUGIŠKUMĄ, PREKYBĄ

Miros derva, kaip frankincensas, renkama du kartus per metus, anksti pavasarį ir rudenį, specialiu įrankiu įkertant medžių žievę. Iš žaizdų ir įtrūkių teka tirštas stipriai kvėpiantis geltonas skystis. Jis ore sustingsta į gintarinius arba rausvai rudus gabalus. Miros „ašarų“ randama įvairaus dydžio, tačiau dažniausiai jos tokios kaip graikinis riešutas. Iš gabalų distiliuojamas eterinis aliejus, kuris yra tirštas, nuo šviesiai gelsvos iki

oranžiniai rudos spalvos, itin šilto balzaminio, saldaus, prieskoninio, karto, gilaus aromato. Jis pasižymi beveik tomis pačiomis savybėmis kaip ir miros derva.

Frankincensas yra vienas seniausių smilkalų ir kvėpalų, o mira – vienas seniausių vaistų žmonijos istorijoje. Ji minima Egipto medicinos tekstuose maždaug 2800 metais prieš mūsų erą. Egiptiečiai didelius kiekius naudojo šventyklose ir balzamavimui. Mira įeina į beveik visus istorinius kvėpalus (kaip fiksatorius) ir tepalus (kaip vaistas), ypač skirtus žaizdoms ir infekcijoms gydyti.

Anksčiau mira buvo viena svarbiausių šventųjų aliejų sudėtinų dalių. Ja smilkė namus ir ligonius. Mira gydė gyvulius ir kupranugarius, degino, kad atbaidytų gyvates.

TERAPINĖS MIROS SAVYBĖS

- Mira – ypač veiksminga priemonė nuo burnos, gerklės ir dantenų uždegimų. Ji yra įprasta augalinių dantų miltelių ir dantų pastų sudedamoji dalis. Plačiai naudojama visoje Indijoje ir Vidurio Rytuose burnos ir dantų priežiūrai.
- Mira gerina virškinimo trakto veiklą ir valo iš organizmo toksinus, mažina dujų kaupimąsi, tonizuoja ir skatina tulžies išsiskyrimą. Ji naikina parazitus. Tai gera priemonė nuo uždegimų, šalina artrito, reumato ir podagros priežastis.
- Ši derva aktyvina kvėpavimo sistemą, gerina atsikosėjimą ir sutraukia išburkusią gleivinę.

1. Pluoštinės bosvelijos auga sausose Indijos kalvose. Tai platūs, aukšti, aštriais spygliais apaugę medžiai, metantys lapus.
2. Pluoštinės bosvelijos ašaros.
3. Dervos išgavimas.
4. Nudervinimo žaizda žievėje.

- Mira itin gera odos priežiūros priemonė. Ji kaip antiseptikas veikia aknę, bėrimus, niežėjimą ir uždegimus. Be to, ši derva stabdo odos senėjimo procesus.
- Miros dervos milteliai, tinktūra, eterinis aliejus gali būti tepami tiesiai

ant opų, žaizdų ir nubrozdinimų. Pastariesiems ypač tinka miros ir frankincenso mišiniai.

- Kontraindikacijos. Miros negalima gerti nėštumo metu.

ŠIUOLAIKINĖ PREKYBA DERVOMIS IR EKOLOGIJA

Vakarų pasaulio susidomėjimas smilkalų ir miros eteriniais aliejais, dervomis padeda vietiniams žmonėms atkurti tradicinę prekybą. Gynomis

aukštos kokybės dervomis prekiauja Somalis, Etiopija ir Sudanas.

Smilkalų ir miros medžiai – pagrindiniai augalai, palaikantys trapią dykumos ekosistemą. Vietiniams žmonėms, ypač nomadams ir pusiau nomadams, jie yra pagrindinis pragyvenimo šaltinis, padeda išlaikyti ekologinę pusiausvyrą tarp gamtos ir žmogaus. Daugeliui gilių ir sudėtingų gyvenimo, ekonominių, kultūrinių ir dvasinių tradicijų, susijusių su šiais medžiais, šandien gresia išnykimas. Didžiuliai smilkalų medžių plotai buvo iškirsti kultūrinant žemes, malkoms, statyboms, o jauni daigai pjaunami gyvulių pašarui. Išnykus jiems išnyksta ir gyvenimas dykumoje: vėjas ir pavasariniai lietūs suardo plonytį dykumos dirvožemio sluoksnį ir paverčia ją negyva teritorija, netinkama nei gyvuliams ganytis, nei žmonėms gyventi.

Ekologų manymu, jeigu pavyktų apsaugoti likusius smilkalų medžių plotus nuo galutinio sunaikinimo, atgytų gana pelningas dervų rinkėjų amatas ir būtų išsaugotas tradicinis gyvenimo būdas, susijęs su dervų rinkimu ir žemdirbyste.

5. Mira - kartaus skonio derva, išgaunama iš miramedžių
6. Mira – derva, išgaunama iš miramedžių. Tai vienas seniausių vaistų žmonijos istorijoje.

Pastarojo dešimtmečio Vakarų šalių importo statistika rodo, kad kasmet surenkama apie 500 tonų miros, 1000 tonų smilkalų dervos. JAV miros ir smilkalų importuoja nuo 5 iki 20 tonų. Į Didžiąją Britaniją įvežama apie 30 tonų smilkalų. Kvėpalų gamintojai šių medžiagų sunaudoja apie 5 tonas per metus.

Pirmapradės augalinės substancijos kūnui, sielai ir dvasiai “Kvapų namuose”.

Ateikite uosti, tirti ir pažinti tikras natūralias kvapiąsias ir kosmetines medžiagas į Kvapų namų saloną „Aromata mirabilia“, M.K.Čiurlionio g. 4 (įėjimas iš kiemo), Vilnius. Tel.+370 610 20810
Salono darbo laikas: II-V nuo 11 iki 19 val., VI nuo 11 iki 15 val.
Daugiau apie mus - svetainėje www.kvapunamai.lt